

KILIÇ, FİLİZ, TUNCAY BÜLBÜL (2018). TERCÜME-İ TİBRÜ'L-MESBÛK FÎ NASÂYİHİ'L-VÜZERÂ VE'L-MÛLÛK ÂŞİK ÇELEBİ (İNCELEME-METİN). ANKARA: TÜBA. 406 S. ISBN 978-994-2529-42.

Arş. Gör. Şerife ÖRDEK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
serifeordek@gmail.com

“Mülûk-i ‘ukalâya lâyük budur ki bu kasas u ahhâra nâzır olup kıssadan hisse alup ‘ibret-güzîn ü nasîhat-bîn olalar. Eyyâm-ı devleti fırsat ve fırsatı ganimet bilüp mazlûmlara dâd-istâd ve resm-i ‘adl ile dâr-ı saltanatı âbâd ideler ve yakîn bileler ki felekde devâm ve devrânda nizâm yokdur.” İmâm Gazâlî (s.121)

Türklerin kurduğu devletler dâhil, İslam devletlerinde hükümdarlara ve idarecilere yardımcı olmak amacıyla devlet idaresi üzerine birtakım eserlerin yazıldığı bilinmektedir. *Kelile ve Dimne*’nin Arapçaya tercüme edilmesiyle birlikte İslam âleminde yaygınlaşan siyaset-nâme ve nasihat-nâme türünden eserler *Ain-nâme* ve *Andarz-nâme* olarak bilinen eski İran kitaplarından da etkilenmişlerdir. Bu tür

eserler, yöneticilerin sahip olması gereken vasıflar, devlet ve toplum hayatının özellikleri, ahlak vb. konuları *Kur’an-ı Kerîm*’den, tarihte yaşanmış olaylardan, hikâye ve masallardan örnekler vermek suretiyle işlemektedirler (Öz, 2006: 357).

Türk edebiyatının ilk siyaset-nâmesi olarak bilinen ve Karahanlı hükümdarına sunulan *Kutadgu Bilig*'den bu yana, edebiyatımızda özellikle tercüme olarak birçok siyaset-nâme kaleme alınmıştır. Tercüme yoluyla Türk edebiyatına kazandırılan siyaset-nâmelerden birisi de Âşık Çelebi'nin, Gazâlî'den tercüme ettiği ve Rüstem Paşa aracılığıyla Kânûnî Sultân Süleymân'a sunduğu *Tercüme-i Tibrü'l-Mesbûk Fî Nasâyihî'l-Vüzerâ ve'l-Mülûk* adlı eseridir.

Âşık Çelebi'nin bahsi geçen eseri, Prof. Dr. Filiz KILIÇ ve Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL tarafından, uzun ve titiz bir çalışmayla baskıya hazırlanmış olup, bu yıl içerisinde de *Türkiye Bilimler Akademisi* [TÜBA] tarafından *Türk-İslam Bilim Kültür Mirası Dizisi Projesi* kapsamında yayımlanmıştır. Çalışma, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip ERDOĞAN'ın tebriği, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı Dr. Faruk ÖZLÜ'nün takdimi, TÜBA Başkanı Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR'ın sunuşu ve Prof. Dr. Filiz KILIÇ ile Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL'ün ön sözüyle başlamaktadır. Üç bölüm ve dizinden oluşan bu eserin son kısmında ise çalışmanın hazırlanmasında kolbaşı nüshalardan biri olarak belirlenmiş olan Süleymaniye Kütüphanesi Nuruosmaniye 3741'de kayıtlı yazma nüshanın tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Âşık Çelebi'nin hayatı, eserleri ve sanatı hakkında bilgi verilmiştir. Âlim ve sanatçı bir aileden gelen, kuvvetli bir edebî kültüre ve sağlam bir medrese bilgisine sahip olan Âşık Çelebi'nin hem nazımda hem de nesirde başarılı olduğu incelenen ve araştırmacılara sunulan bu eserde bir kez daha gözler önüne serilmiştir. Nesirde seciyi başarılı bir şekilde kullanan nâsir, kendi inşasını çok beğendiğini de *Meşâirü's-Şu'arâ* adlı şairler tezkiresinde şu cümlelerle belirtmektedir: “*İnşâda dahı gerçi ahsenü's-şi'ri ekzebuhûl¹ kelâmun hüsn ü kabîhine mihek idi. Ammâ benüm inşâm ahsen idügi kime yalansa bana gerçek idi.*” (Kılıç, 2010: 242).

Tercüme-i Tibrü'l-Mesbûk Fî Nasâyihî'l-Vüzerâ ve'l-Mülûk adlı eserin ikinci bölümünde, kurgu ve şekil özellikleri ana başlığı altında, eserin yapısal ve kurgusal özellikleri ile dil ve üslup özelliklerinden bahsedildiği iki alt başlık yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise metin ana başlığı altında, nüshaların tavsifi, nüshaların seçiminde izlenen yol, şecere, metnin kuruluşunda dikkat edilen hususlar ve çeviri yazı alfabesinin yer aldığı görülmektedir. Sayfa 49'dan itibaren *Tercüme-i Tibrü'l-Mesbûk Fî Nasâyihî'l-Vüzerâ ve'l-Mülûk* adlı eserin tenkitli metni başlamaktadır. Bu kısımda besmele ile metne giriş yapılmış olup ardından yaratıcıya, peygambere, dönemin sultanı Kânûnî Sultân Süleymân'a ve Rüstem Paşa'ya övgülerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu kısımda nasihatın önemi vurgulanmış olup sultanlar için nasihatın mühim olduğuna değinilmiştir.

¹ En güzel şiir en çok yalan içerendir.

Eser, bu kısa girişten sonra *Şürû' Der-Kitâb* başlığı ile devam etmektedir. Bu bölümde bir yöneticide bulunması gereken en önemli şeyin iman olduğu belirtilmiş olup imansız bir yönetici köksüz bir ağaca benzetilerek onun devrilmesinin ve alt üst olmasının kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır. Hatta bu kısımda müellif, hükümdarın imanını artırmak için özellikle cuma günlerini ibadete ayırması gerektiğini öğütleyerek nasıl ibadet edeceğini de en ince detayına kadar tarif etmektedir. Bu girişten sonra eserde kulluk bilinci, Allah'ın kudreti, yüceliği, ilmi, iradesi ve kelamının anlatıldığı, ahiret hallerinden ve Hz. Muhammed'den söz edildiği on başlığa yer verilmiştir. Bu on başlık şu şekildedir:

- *Şürû' be-Beyân-ı Usûl-i Şecere-i Evvelü'l-Aslü'l-Evvel*
- *Asl-ı Sâni: Hak Te'âlâ celle ve alânun Tenzîhi Beyânındadır*
- *Asl-ı Sâlis: Hak Te'âlânun Kudreti Beyânındadır*
- *Asl-ı Râbi': Hak Te'âlânun İlmi Beyânındadır*
- *Asl-ı Hâmis: İrâdetu'llâh Beyânındadır*
- *Asl-ı Sâdis: Hak Te'âlâ Semî' ü Basîr Olduğın Beyân İder*
- *Asl-ı Sâbi': Hak Te'âlânun Kelâmı Beyânındadır*
- *Asl-ı Sâmin: Hazret-i Hakk'un Ef'âli Beyânındadır*
- *Asl-ı Tâsi': Ahvâl-i Âhiret Beyânındadır*
- *Asl-ı Âşir: Rasûlu'llâhun salla'llâhü aleyhi ve sellem Zikrindedür*

Yukarıda bahsi geçenlerin ardından müellif, *Zikr-i Fürû'-ı Şecere-i İmân* başlığına yer vererek burada bir kez daha iman konusunu vurgulamış ve bir ülkede adaletin sağlanması için iman gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu kısımda iman, on temele ayrılarak ve çeşitli kıssalardan örnekler verilerek detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Yedi bâbdan oluşan *Tercüme-i Tibrü'l-Mesbûk Fî Nasâyihî'l-Vüzerâ ve'l-Mülûk* adlı eserin asıl bölümleri sayfa 89'dan itibaren "*El-Bâbü'l-Evvel: Fî Zikri'l-'Adli ve's-Siyâseti ve Seyri'l-Mülûki ve Ensâbehüm*" başlığı ile başlamaktadır. Bu bölümde adalet vurgusu yapılarak adaletin insanı yücelteceği ve zulmün de alçaltacağı özellikle belirtilmiştir. Hatta bu düşüncenin "*Mülk zulm ile dâyim olmaz, küfr ile kâyim olur.*" cümlesiyle de özellikle pekiştirildiği dikkat çekmiştir. Bu kısımda konuyla ilgili elli yedi hikâyeye ve yirmi iki tane hikmete yer verildiği görülmüştür.

Eserin ikinci bâbında, *El-Babü's-Sâni Fî-Siyâseti'l-Vezâret ve Sîretü'l-Vüzerâ* başlığı altında bir hükümdarın adaletle hükmedebilmesi için akıllı, adaletli, işin ehli vezirlere ve âlimlere sahip olması gerektiği belirtilerek bunlardan yoksun olduğu takdirde bir devleti yönetmesinin imkânsız olduğunun üzerinde durulmuştur. Bu bölüm içerisinde bahsi geçen hususlar hikâyeler, hadisler ve

anekdotlarla detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

El-Bâbü's-Sâlis Fî-Zikri'l-Kitâb u Adâb adlı üçüncü bâbda ise *kalem* ve *yazı* üzerinde durularak bir hükümdarın başarılı olabilmesi için kalem erbabı kimselerle de bir arada olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca bir kâtibin sahip olması gereken özellikler sıralanmıştır. Bu kısımda, kalemin önemini vurgulamak adına Calinus'un, Belinas'ın ve İskender'in bu konudaki düşüncelerine ve sözlerine de yer verilmiştir. Önceki iki bölümde olduğu gibi bu bölümde de müellifin üzerinde durduğu hususlar hikâyelerle beslenmiştir.

Eserin dördüncü bâbı, *El-Bâbü'r-Râbi' Fî Sû'i Himemi'l-Mülûk* başlığı ile başlamaktadır. Bu bölümde müellifin *iyi niyet* vurgusu üzerinde durduğu dikkat çekmiştir. Bir hükümdarın kötü niyetli olmaması, mümkün olduğunca iyi ve güzel düşüncelerle hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca müellif bu anlattıklarını çeşitli şahsiyetlerin cümleleriyle ve hikâyelerle pekiştirmiş olup özellikle Amr bin Âs'ın şu cümlesiyle de açıkça bir kez daha ifade etmiştir:

Kişi nefsin ne mahalde vaz' eylerse mekânı oldur, yani himmeti âlî olsa kadri âlî olur ve himmeti denî olsa kadr ü menzileti şereften hâlî olur (s.137).

Beşinci bâb ise, *El-Bâbü'l-Hâmis Fî Zikri Hikemi'l-Hükemâ* başlığını taşımaktadır. Bu kısımda ise *hikmetin* önemi üzerinde durularak hikmet bilmenin tek başına yeterli olmadığı, asıl önemli olan hususun hikmetle amel etmek olduğu belirtilmiştir. Müellif bu düşüncesini de Sokrat'ın, Aristoteles'in, İbn Mukaffâ'nın cümleleriyle, Nûşirevân'ın, Büzürcmihr'in düşünceleriyle ve başından geçenlerle desteklemiştir.

Eserin altıncı bâbı, *El-Bâbü's-Sâdisü Fî Şerefi'l-'Aklı ve'l-'Ukâlâ'i* başlığı ile başlamaktadır. Bu bölümde, akıl ve akıl sahiplerinden bahsedilmiş olup insanı, yaratılmışların en üstünü yapan en önemli şeyin akıl olduğu belirtilmiştir. Müellif, bu bâbda ele aldığı konu hakkındaki düşüncelerini ve anlattıklarını onaylayan nitelikte yazılmış hikmetlerden sonraki ilk hikâyenin sonunda güzel bir paragrafa yer vermiştir:

Kişi âlim olmasa da âkil olıcak be-nâm-ı enâm olur. Aklla ilmi cem' iden hod yâ nebî veyâ hakîm veyâ imâm olur. Zîrâ insanun cemâl ü kemâli ve dünyâ vü âhiretün salâh-ı ahvâli aklladur ve dimişlerdür ki "Her nesnenün gerek erzel ve gerek fâhiri aklladur. Hattâ dînün evveli ve evsati ve âhiri aklladur." (s160).

Yedinci ve son bâb ise *El-Bâbü's-Sâbi'u Fî Na'tı'n-Nisâ'i ve Zikrün Mâ-Fihinne Min Hayrin ve Şerrin* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, başlıktan da anlaşılacağı üzere kadınlar ve kadınların hayırlılarından ve şerlilerinden söz edilmiştir.

Bir siyaset-nâme örneği olan bu çalışmada, hükümdarlık kurumunun gerekliliği ve hükümdarın vasıfları ele alınmıştır. Çünkü hükümdar bir toplumda düzeni sağlayan kişidir ve yaratıcının yeryüzündeki gölgesidir. Bir hükümdarın âdil, dindar, âkil olması gerektiği ve etrafına istişare edebileceği dürüst, işinin ehli yardımcıları seçmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır. Kitabın hemen hemen her bölümünde, ele alınan hususların hikâyeye, hadis ve hikmetlerle desteklendiği görülmüştür. Eserde yer alan bu hikmetler ve ibretli hikâyelerin birçoğu günlük hayatımızda, okulda, evde, sokakta, iş yerinde davranışlarımıza, düşüncelerimize ve kararlarımıza etki edebilecek önemli mesajlar içermektedir. Hikâyelerin ve hikmetlerin her biri kıssadan hisse niteliğinde ders alınması gereken önemli hususlar üzerinde durmaktadır. Bu hikâyelerden biri şu şekildedir:

Vaktâ ki Nûşîrevân 'âleme sultân oldı ve ol dûzahî âteş-perestün 'adliyle 'âlem reşk-i bâğ-ı cinân oldı. Vezîri Yûnân yazup gönderdi ki "Ey şâh-ı 'âlem ve fermân-ber-i benî Âdem bil ki saltanat ki gerden-i ömründe pîrâye ve dest-i 'ahdünde sermâyedür, üç pâyedür. Biri oldur ki sultân re'âyâsı beyninde 'adl ü insâf idüp kendünün re'âyâda hakkı oldukda 'afv ide ve seyyi'âtların igmâz-ı 'ayn ile mahv ide, bu mertebe-i fazldur. Merâtib-i saltanatda bu mertebe gâyet 'âlî vü bülend ve bu mertebeye vâsıl olan selâtîn içinde ercümenddür. Biri dahı budur ki hem re'âyâsı beyninde 'adl ü dâd ide, hem kendü hakkı olduğı vakt dahı hakkın istâd ide. Bu mertebe miyâne ve bu mertebe sâhibi selâtîn içinde 'âmiyânedür ve biri dahı budur ki kendü hakkın almakda isti'câl ide, re'âyânun hukûkın görmekte ihmâl ide. Bu mertebe gâyet pest ve sâhibi pâye-i kemterinde ehl-i nişestdür. Himmetüne ve 'ulüvv-i kadr ü rif'atüne ve 'ilm-i dirâyetüne lâıyk ne ise anı ihtiyâr eyle. Gerekse kendüni selâtîn içinde kem-pâye ve gerekse 'âlî-kadr ü büzürg-vâr eyle (s.107).

Âşık Çelebi'nin eserdeki konulara çok az müdahil olduğu bu kitabın dikkat çeken diğer bir yönüdür. Konularla ilgili kendi değerlendirmelerine ve düşüncelerine çok az rastlanmaktadır.

Eserin, dil ve üslup özelliği hususunda dikkati çeken nokta ise belirli bir eğitim seviyesine sahip insanların anlayacağı bir dille kaleme alınmış olmasıdır. Eserin kimi kısımlarında sade bir söyleyişe rastlansa da özellikle yaratıcıya, sultana ve dönemin ileri gelenlerine yazılan övgülerin olduğu yerlerde dil ve üslubun ağırlaştığı göze çarpmaktadır. Hikâyelerin anlatıldığı kısımlarda ise dilin biraz daha sadeleştiği görülmektedir. Her ne kadar yazıldığı dönemin süslü nesir özelliklerini barındırmasa da çok yalın ve sade bir eser olduğu da söylenemez.

Edebiyatımızda oldukça önemli bir yere sahip olan ve emek gerektiren bu çalışmayı, araştırmacıların istifadesine sundukları için Prof. Dr. Filiz KILIÇ ve Doç. Dr. Tuncay BÜLBÜL'e teşekkürlerimizi sunuyoruz.

